

ուող առեղծուածներէն մէկը կրնայ սեպուիլ այս պարագան: Բայց զարգանշաններու և մանրանկարներու արուեստին մանրամասն քննութիւնէն այնպէս յայտնի կ'ըլլայ որ աւելի 18րդ դարու գրութիւն է քան թէ 16րդ դարու: որովհետեւ արդիական բացատրութեամբ ՏԱԿԱՆՈՐԱԿԱՆԵՍ կամ դասական ազգեցութիւն մը կը կրեն մանրանկարները և գէմքերուն արտայայտութիւնները այնպէս ենթադրել կուտան թէ ծաղկողը Եւրոպական ազգեցութիւն կրած է զօրաւոր կերպով:

Հայկական Զարդանկար Խորան

կ'արտագրենք ձեռագրին ետեւը դրուած Յիշատակարանը նոյնութեամբ:

«Այս աւետարանիս պակասութիւնքն լիննցաւ. համարարբառքն և խորանքն ձեռամբ սերաստացի տիրացու բարսեղին և տիրացու յակոբին, և արդեամբք տիրացու ներսէսին, որք տեսանէք տուք զողորմին մեզ և ծնողաց մերոց, և դուք յիշեալ լինիք Այ, Ամէն. ՌՃՂ:»

ԶԱՒԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Աղետանդիրա

ՆԱՐԵԿԱՑՈՒ ՍՏԵՂՍԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

Բ) — «ՄԱՍԵԱՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ»

Այսպիսի հոգեկան ծանր դրութիւնների մէջ բանաստեղծին մնում է մեղայտ ասելով թեթևացնել յուսահատութեան ծանրութիւնը: Նա «օրհնեալ» է համարում իր «Ողբերգութեան Մատեան»-ի «մեղայի» հատուածները, որոնք նրա կարծիքով կարող են սրտերին յոյսեր ներշնչել: Այսպէս է խորհրդածում Նարեկացին, և կարծէք թէ ինքը դրանից հոգեպէս թեթևանում է ու հանգստանում: Բայց աւելի մեծ յուսադրութիւն և անդորրութիւն է նրան պատճառում Քրիստոսը, որը, ըստ հեղինակի, ահաառակ ողորմում է բոլոր նրանց, որոնք բացորձակապէս իրենց փրկութեան յոյսը դնում են նրա վրայ: Ուստի բանաստեղծը գիտում է Քրիստոսին, որ սա «կենացէն խաչի սուսերով կարի իրեն չօրս կողմից մահացու կերպով պաշարող վարմի ցանցը», իր անձին դիւր ու անդորր տալ և վերագործել հոգու այն մաքուր անարատութիւնը, որ ինքն ունեցել է նոր ստեղծուած ժամանակ:

Բայց, այնուամենայնիւ, բանաստեղծին սկսում է համակել մի սոսկալի տագնապ: Այս անգամ նա շտապում է: Սկսում է արագ-արագ ներքողել Աստծուն և Քրիստոսին և աղաչանքներով հեղեղել, սակայն ի գո՞ւր, մօտենում է վերջապէս հանգուցալուծումը: Ահա՛ նրա աչքի առաջ է գալիս իր հնարաւոր մահուան սոսկալի ուրուականը: Հիմա ես, «ամբարիշտների զըլխաւորս», ասում է նա, «մահուան մրուրը փոխեցի»:

«Ողբերգութեան Մատեան»-ի բանաստեղծական ամենացնցող տեղերից է այն, ուր Նարեկացին իրեն՝ որպէս մեռածի քստմնեցուցիչ պատկերն է գծում:

Յորժամ, որ այժմս բանապանդոյն խոխտա-
Սիղացող բարձրապարանց, [այն
Անկեալ դնիմ դի անկեղան,
Կարկեալ ի խօսից, կտականդեալ ձեռօք,
Լէեալ անդամօք, խփեալ շքաւբք,
Կափուցեալ աչօք, օտխտակ անշարժուն,
Կոնդ կիսայրեաց, արձան անզգայ,

Պատկեր անբարբառ, գոյութիւն անշուշտ,
 Ոգորմելի տեսիլ, աշխարհի կերպարան,
 Ողբալի օրինակ, եղկելի դեմք,
 Արտասուքի նմանութիւն, լռեցեալ լեզու,
 Յամախեալ խոս, քօթափեալ ծաղիկ,
 Ծորեալ գեղ, շիջեալ լամբար,
 Դասարկ կոկորդ, խոպանացեալ սիր,
 Աղիւտեալ ազգարան, սպառեալ աղբիւրս,
 Հասեալ ծառ, սղոցեալ արմատ, [բոյս,
 Թողեալ տուն, հնձեալ արտ, ստորախուզեալ
 Օտարացեալ բարեկամ, մոռացեալ պահեստ,
 Թաղեալ զարեութիւն, մերժեալ ասելի ...
 Եւ իբր զանպիտան առ ոտն կոխեալ:

(Բան 2Գ. — Բ.)

Տողերը գնալով դառնում են չափազանց մոռաց. իջնում է մի թանձր սև գիւղեր և թւում է, թէ բանաստեղծն արդէն խօսում է հասարակութեան խաւարում, ու նրա խաւ ձայնը լսում է «հողապատեան շիրիմի վերարկուի» միջից: Նրա աղաչանքները դառնում են չափից աւելի սրտակեղեք, նա փորձում է կառնել մի վերջին յայտնիք: Նա խնդրում է, որ Քրիստոսը, իր աշխարհից մեկնելու պահին, չհեռանայ իւրենից, և նրա գծերը չջնջուեն իր վրայից, այլ բնական իր հետ գերեզմանի մէջ: Բանաստեղծը ճգնում է հաւատացնել Քրիստոսին, որ իր քայքայուած ոսկորներն անգամ, հողի մէջ լուծուած մարմինն անգամ, անլուրի բարբառով կը շարունակեն Նրան մատուցանել իր պաղատանքը: Նա խնդրում է նրան, որ լսի գերեզմանի խոր անդունդներից եկած այդ պաղատագին ձայնը և իր մեռած պատկերի դէմ ոխ չպահի:

Սակայն այդ յայտով դեռ որեւէ չափով չմխրթարուած, մահուան պատկերին բնականաբար յաջորդում է աւելի զարհուրելին՝ վերջին անհղ դատաստանի պատկերը: Այդ ժամանակ է, որ, բանաստեղծի պատկերմամբ, երկինքը պիտի գալարուի և երկիրը պիտի զդրդայ ու սարսի իր հիւքերից և ուժգնօրէն իրար բախուելուց թնդածայն կործանուեն լեռները, վագուեն ու հալուեն քարերը, և մարդ պիտի ապրի անճողողութիւն տաքնապ, անընդհատ գոգ, անվերջանալի ատամնակրճում, երբ նրա համար փակուելու է գութը և արգելուելու է ուղորմութիւնը: Այդ այն անհղ ժամանակն է, երբ:

Ծածկութիւնք գործոցս հրապարակին
 Եւ աներեւոյթ կրից մեր յայնին:

(Բան 2Թ. — Բ.)

«Վայ ինձ, եօթն անգամ վայ», բացազանչում է Նարեկացին այս ահարկու մտապատկերի հանդէպ: Բայց հենց այստեղ անչափ թանձրացած խաւարի միջից նրա հոգում ճառագայթում է շլացուցիչ մի լոյս, որը փարատում է խաւարը: Հոգու այդ ամենամոռայ յուսահատական պահին, երբ սարսափի զգացմունքը հասնում է իր գագաթնակէտին, երբ դժոխքի տանջանքների տեսիլները քիչ է մնում, որ խաղաղնկճեն նրան, նա յիշում է Տիրամօրը և փրկուելու համար դիմում նրա միջնորդութեան:

Եւ արդ ի վերայ այսօրեաց յուսահատու
 Եւ անարկու արաբեկութեանց, [քեանց
 Պակուցմոնողական սասկուրեանց ասուա-
 ծային բարկութեանց,
 Տաղնապեալ ոգով բախմութեան ի սպառ,
 Աղաչեմ զեղ սուրբ Ասուածածին ...

(Բան 2. — Ս.)

Արասցես տօն ինձ բերկութեան զօրն իմ
 Ողջացուցիչ երկանցն եւայի. [տաղնապի,
 Բարեխօսեա խնդրեա աղաչեա,
 Զի բոս աննառելի մաքութեանդ
 Եւ անա զբանիդ հաւատամ զընդունելութիւն:

(Բան 2. — Բ.)

Այս ներքողից (որն իր ամբողջութեան մէջ հոյակապ է) և օժանդակութեան հայացումից յետոյ հանդարտուած և խաղաղուած է բանաստեղծի հոգին և այս անգամ վերջնականապէս: Տիրամայրը նրա մէջ վերագարթեցնում և ամրապնդում է փրկութեան հաւատը:

Ահա կարիլ մի կարին բուռն կուտութեան
 Յանձն իմ անճրեւեալ կեանաց ինձ զօրե.

(Բան 2. — Գ.)

գեղեցիկի ամենաաքանչելի զգացողութեամբ ու կեանքի ամենաբուռն տենչանքով ասում է բանաստեղծը:

Գիրքը մօտենում է իր վախճանին: Ո՛ր քանի զլուս առաջ Նարեկացին ընթերցողների նախազգուշացնում է զրա մասին:

Այնուհետև, շատ զիւրջնաբայ և կարճ-կարճ մնացած գլուխները յաջորդում են մէկը միւսին: Փրկուելու հաւատը աւելի է հաստատուն դառնում բանաստեղծի մօտ, երբ նա առաքեալներին և հրեշտակներին գիմելուց յետոյ, նորից վերջին անգամ սկսում է ներբողել ու դիմել Աստծուն և Քրիստոսին: Որովհետև «այս համեստ կտակը» հասել է իր վերջաւորութեան, ստում է նա, «թող դրա հետ միասին դա-դարեն իմ մէջ և վախճան գտնեն չար սովորութիւնները»:

Այսպիսով, գրքի վերջում Նարեկացին գալիս է այն համոզման, որ իր կրած այդքան տանջանքները տուել են իրենց արդիւնքը, որ ինքը վերջապէս մաքրուել է բոլոր մեղքերից, դրա համար նոյնը նա ցանկանում է իր ընթերցողներին, ասելով՝ թէ իր Մատեանը բոլոր կարգացողները, լինեն տղայ թէ ծեր, թող անխտիր և հաւասարապէս իրենց մասը ընդունեն երա-նութիւնից:

Նորից իջնում է գիշերը, բայց այս անգամ հանդարտ, մեղմ և ոչ ահարկու: Բանաստեղծը արթուն է և հսկում է խաղաղուած հոգով. նա արդէն հաստատ հաւատացած է, որ շուտով ծագելու է փրկութեան լոյսը և անուշ հանգստով սպասում է դրան: Բացում է վարդակարմիր առաւօտը, ծագում է ժպտուն կենսատու արեւը, և Նարեկացին մի սքանչելի ներբողով՝ առ արև - Քրիստոսը վերջացնում է իր հանճարեղ «Ողբերգութեան Մատեան»ը:

Արեգակն արդար, նառագայր օրհնեալ,
Լուսոյ կեպարան, փափաք անձկութեան ...
Զօրեղ անպատում, բարեւոյ բերկրութիւն,
Յուսոյ տեսութիւն ...

(Բան ԳԵ. - Ա.)

Եկեցե՛ն զբուքիւնք կամոյդիդ

Եւ պարգեւոյիդ կենաց ամենից,

Յագեցի լոյսդ ...

(Բան ԳԵ. - Գ.)

III

Նարեկացու մօտ «մեղք», «մեղանշականութիւն» հասկացողութիւնները շատ լայն նշանակութիւն և ընդգրկում ունեն, նա իրական աշխարհի՝ իր դիտած բոլոր փոխադրութիւնները սովորաբար պա-

կերում ու դրանց նկատմամբ իր վերաբե-մունքն է դրսևորում «մեղքի» եւ «անմեղ-սականութեան» նակադրութեամբ: Այսպի-սով, եթէ այդ կրօնական-միասնական քողը վերցնենք և պոէմի էութեանը նա-յինք, ապա կը տեսնենք, որ Նարեկացին արտայայտել է բուն իրականութիւնից ծըն-ուած իր ապրումները, խոհերն ու զգաց-մունքները: Բանաստեղծն իր այդ անձնա-կան ապրումների մէջ խորը հասարակա-կան ընդհանրացումներ է կատարել, և ինքն էլ շատ պարզ գիտակցել ու պոէմում մի քանի տեղ յիշատակել է այդ հանգամանքը: Նա իր անձնական վշտի, թախիծի և երջան-կութեան հասնելու հեռանկարի մէջ մարմ-նաւորել է իր ժամանակի հասարակութեան լայն խաւերի՝ յատկապէս զիւղացիութեան վիշտն ու թախիծը և լաւատեսութիւնը: Վերջին հաշուով Նարեկացու ողբերգու-թիւնը իրականութեան լիրիկական արտա-ցումն է հանդիսանում, մի բան, որ նախ և առաջ պայմանաւորում է նրա ստեղծա-գործութեան գեղարուեստական և ճանա-չողական արժէքը:

Ամենից առաջ այս միանգամայն ինք-նատիպ Մատեանում առաջին անգամ մեր գրականութեան մէջ յանձինս նրա լիրիկա-կան հերոսի ամենացայտուն ու ամենախոր պատկերացումն է գտել իրական մարդը, իր ներքին բարդ ապրումներով: Մինչդեռ շա-րականների բանաստեղծները ներկայացնում էին գերզանցապէս Աստծուն և Քրիստո-սին, Նարեկացին ներկայացնում է գերա-զանցապէս իրեն: Նարեկացու ողբերգական ապրումները արդիւնք են նրա՝ մարդու և կեանքի նկատմամբ ունեցած ամենաջերմ սիրոյ: Նարեկի բովանդակութեան համարեա ամբողջ ընթացքում յաճախ հակադրում են մարդն ու Աստուածը, բայց այդ չափէք է այնպիսի կոպիտ սխալ մեկնաբանութեան ենթարկուի, ինչպէս մի շարք բանասէրների մօտ է պատահել, որ իբր թէ մարդն ու Աստուածը հակադրելով՝ Նարեկացու մի-տումն է եղել առհասարակ ժխտել մարդ արարածին: Իրօք, ճշմարտութիւնն այն է, որ նա ժխտում է մարդկային թերութիւն-ներն ու արատները, թերութիւններն ու արատներն ունեցող մարդուն:

(Շարունակելի՝ 9)

Մ. ՄԿԵՐԱՆ